

Foto: Tom van Limpt

STICKERS EN STIFTEN

Meertalig bewustzijn verbeelden in het mbo

Mbo'ers gebruiken thuis, op school en op hun stage vaak onbewust een combinatie van allerlei verschillende talen, taalvariëteiten en registers. Zo hebben ze al heel wat meertalige ervaring opgedaan en meertalige competenties ontwikkeld. Daar kun je als docent je onderwijs op afstemmen. Maar dan moet je wel weten hoe de meertalige repertoires van mbo-studenten eruitzien. Hoe krijg je deze repertoires in beeld?

ELINE VAN BATENBURG & LIZ DALE

Er is steeds meer aandacht voor het idee dat het erkennen en benutten van meertaligheid positief bijdraagt aan het welbevinden en leren van leerlingen (De Graaf et al., 2019; Nederlof & Smit, 2018). Ook is er steeds meer onderzoek naar manieren waarop docenten met meertaligheid aan de slag kunnen. Het Europees Referentiekader bevat inmiddels richtlijnen waarmee docenten hun leerlingen kunnen helpen hun meertalig repertoire uit te breiden (Nederlandse Taalunie, 2018), Van Beuningen en Poliškenská (2020) geven een aantal concrete suggesties voor taaldocenten en in een recent ontwikkelde

'naastlegger' van het SLO (2021) worden verschillende vormen van talensensibilisering en functioneel meertalig leren geïllustreerd met voorbeeldopdrachten uit leerzangen voor het voortgezet onderwijs.

Vooralsnog heeft deze aandacht voor meertaligheid zich nog niet expliciet gericht op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Dat is jammer, ten eerste omdat een aanzienlijk deel van de mbo-studenten in Nederland zelf meertalig is en ten tweede omdat alle mbo-studenten hun beroep zullen uitvoeren in een meertalige samenleving. Daarom is op de Hogeschool van Amsterdam met financiering van Regieorgaan SiA een tweejarig project gestart waarin onderzocht wordt

hoe mbo-studenten hun meertaligheid kansrijk kunnen inzetten in studie en beroep (Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding, 2022). Om grip te krijgen op deze kwestie wilden wij eerst verkennen hoe de meertalige repertoires van mbo-studenten eruitzien en hoe zij deze inzetten in verschillende (werk)situaties. Hiervoor ontwikkelden wij een speciale les. In dit artikel delen wij dit lesontwerp, tezamen met inzichten die wij opdeden met betrekking tot de uitvoer en de leeropbrengsten.

Lesontwerp

De les werd door ons (lerarenopleiders-onderzoekers) ontworpen en vervolgens door mbo-docenten Neder-

lands en Engels van feedback voorzien en uitgevoerd. In totaal deden 45 studenten uit vier verschillende mbo-klassen (niveau 3 en 4) mee aan deze lessen. Hiervan spraken 12 studenten thuis alleen Nederlands en 33 naast het Standaardnederlands ook een of meer andere talen of regionale varianten.

In de les staan twee kernactiviteiten centraal, die studenten helpen om grip te krijgen op hun eigen meertalige werkelijkheid: studenten maken een *taalkaart*, waarbij zij letterlijk in kaart brengen *waar* en *met wie* zij *welk* (soort) talen gebruiken. Dit helpt studenten hun gedachten te ordenen zonder dat er meteen een groot beroep wordt gedaan op hun taalvaardigheid. De

Vragen als ‘Is West-Fries ook een taal?’ en ‘Mag straattaal ook?’ hielpen om een gedeeld perspectief op meertaligheid te creëren

taalkaarten dienen vervolgens als input voor een *groeps-gesprek* waarin studenten hun taalkaarten toelichten en gezamenlijk uitdiepen (D'Warte, 2021; Literat, 2013).

Introductie

De kernactiviteiten werden voorafgegaan door een klas-sikale inleiding. Deze had tot doel het onderwerp te introduceren, de eigen ervaringen te activeren en een gedeeld perspectief op meertaligheid te creëren. Wij hanteerden hierbij een brede opvatting van meertaligheid, waarbij het persoonlijk repertoire van studenten kan bestaan uit verschillende talen, taalvariëteiten én registers (Van Beuningen & Poliženská, 2019). Studenten kregen de vraag: ‘Welke talen spreek, begrijp en gebruik jij allemaal?’. Door te vragen naar zowel productieve als receptieve kennis, konden studenten talen noemen die zij naar hun gevoel (nog) niet volledig beheersen en anders misschien achterwege zouden hebben gelaten. Dit leidde tot antwoorden als: ‘Ik spreek Nederlands. En spreek en versta Engels erg goed. Voor de rest ken ik een paar woordjes van verschillende talen, zoals Spaans of Frans.’ Door de uitkomsten te projecteren, wordt de talige rijkdom in de klas direct zichtbaar voor alle deelnemers. Naast inzicht in, verrassing over en waardering voor elkaars (meer)taligheid leidde dit tot een discussie over taal en taalvariëteiten. Vragen als ‘Is West-Fries ook een taal?’ en ‘Mag straattaal ook?’ hielpen om een gedeeld perspectief op meertaligheid te creëren.

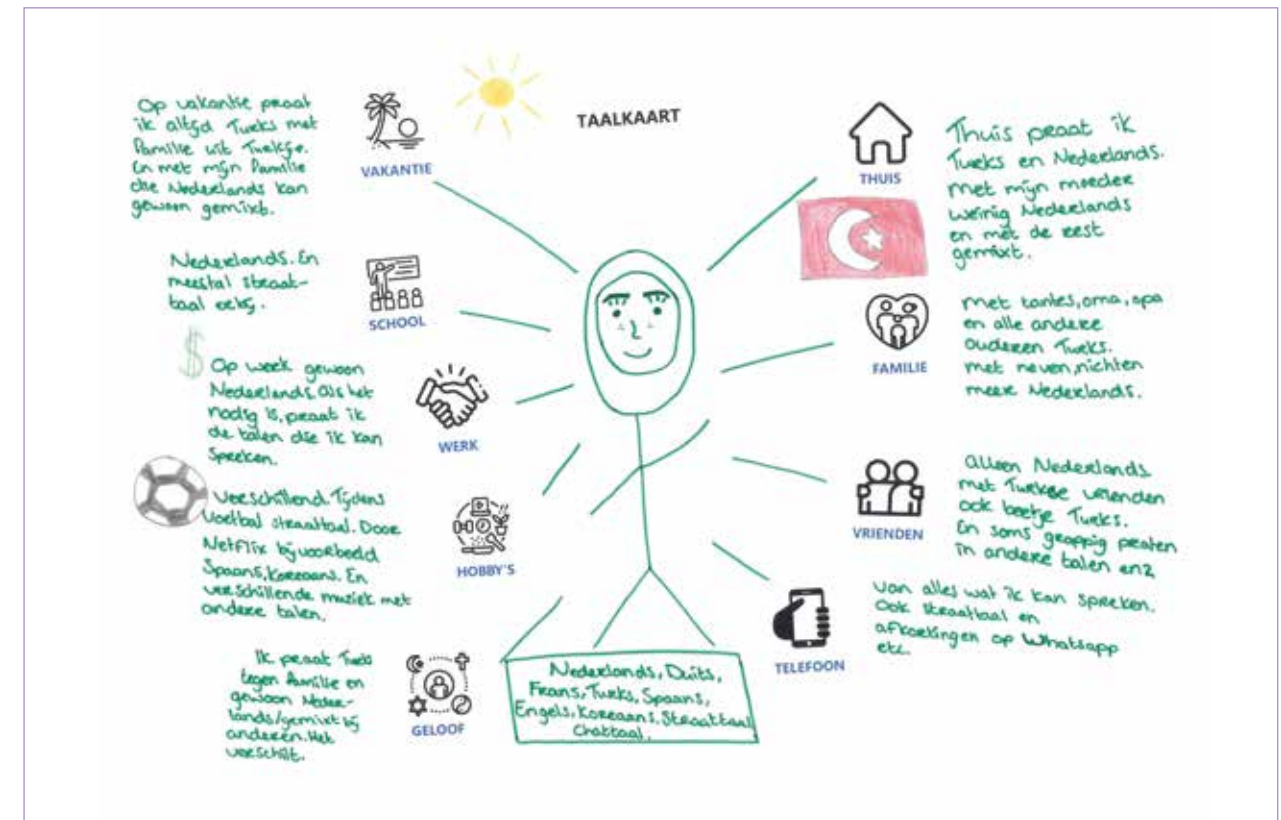
Vervolgens kregen studenten een casus voorgelegd. Zij lazen en luisterden naar het korte verhaal ‘Een dag

uit het leven van Arin’. Dit verhaal gaat over meertalige situaties in Nederland die Arin (van Noorse oorsprong), Nour (van Marokkaanse oorsprong) en hun dochter Farah gedurende de dag meemaken. Hiermee werd het combineren van en schakelen tussen talen (Noors, Nederlands, Arabisch, Engels) en binnen talen en taalvariëteiten (beroepstaal, gametaal) gedemonstreerd. Arins meertalige gedragingen (en de redenen hierachter) werden kort besproken (zie kader 1 en 2) en gekoppeld aan de eigen ervaringen van de studenten. Dit leidde tot uitwisseling van eigen voorbeelden en zorgde voor verheldering van het begrip *meertaligheid*. In het laatste deel van de inleiding kregen studenten ter inspiratie vier voorbeelden te zien van taalkaarten die gemaakt waren in eerder onderzoek (D'Warte, 2021), en werd hun gevraagd of zij zich in een van deze voorbeelden herkenden.

Taalkaarten

Na de leiding volgde de eerste kernactiviteit: taalkaarten maken. Studenten kregen A3-papier, tekenmateriaal en een stickervel met negen icoontjes, waarop verschillende contexten afgebeeld waren, zoals ‘thuis’, ‘vrienden’, ‘school’, ‘werk’, ‘hobby’ en ‘telefoon’. Zij kregen hierbij de volgende instructie:

Denk na over een doorsnede week in jouw leven. (1) Gebruik de stickers en de tekenmaterialen om in kaart te brengen *waar* en *met wie* jij welke (soorten) taal/talen gebruikt. (2) Bij elke situatie leg je

Kader 3. Voorbeeld van een taalkaart

Aan de ontbijttafel

Aan de ontbijttafel zit Farah te treuzelen met haar brood. Er gaat geen hap in. Nour, die slaperig een kop koffie achterover klokt, heeft er genoeg van. ‘Eajaluu! Limadha la takul? Straks kom je te laat op school!’ Farah gooit haar boterham terug op haar bord. ‘Ana la ahib kaas! Waarom mag ik niet gewoon syltetøy?’ Arin **zucht eens diep**. ‘Jam is voor in het weekend, Farah. Dat weet je best.’ En naar Nour: ‘Ik ben het met je eens, men du trenger ikke å bli så sint!’

‘Switcht tussen talen, ook binnen zinnen?’

Nour en Arin zijn gelukkig.

Kader 1. ‘Een dag uit het leven van Arin’: aan de ontbijttafel

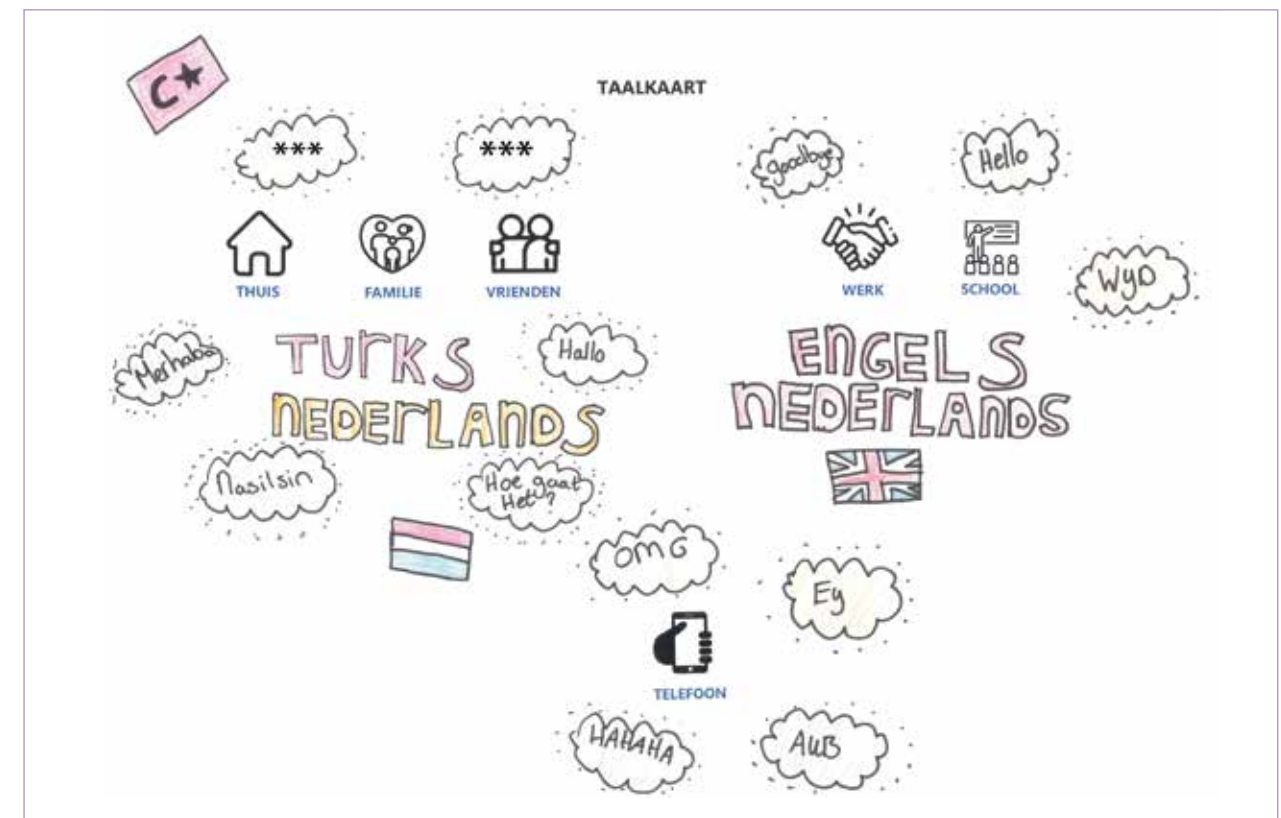
Op school

Op school spreekt de juf Arin aan. ‘Ik wil even met je praten over Farahs leeswerk. Ze blijft moeite houden met decoderen, en daarom blijft ze nu steken in het anticiperend lezen.’ Farah hoort haar naam. ‘**Wat zegt de juf over mij? Doe ik iets niet goed?**’ ‘Nee hoor, liefje. De juf vertelt dat het soms moeilijk is voor je om woordjes te herkennen, en dat je daarom soms maar een beetje gokt wat er staat. Klopt dat?’ Ja, dat kan Farah wel beamen. In gokken is ze een kei!

‘Zet moedige lettergrepen, die in meertalige contexten.’

Farah begrijpt niet wat de juf zegt.

Kader 2. ‘Een dag uit het leven van Arin’: op school

Kader 4. Voorbeeld van een taalkaart

uit waarom je deze taal/talen gebruikt, geef je een toelichting of voorbeeld en vertel je hoe je je in deze situatie voelt (bijvoorbeeld met een smiley).

Deze opdracht leidde tot een grote verscheidenheid aan taaltekeningen. Zo positioneert de student in kader 3 zichzelf als de verbindende factor tussen alle verschillende spreek situaties. Deze worden toegelicht met korte stukjes geschreven tekst. De student in kader 4 heeft de spreek situaties gegroepeerd naar een privé domein (thuis, familie en vrienden), waarin Nederlands wordt gecombineerd met de thuistaal, een publiek domein (werk, school), waarin Nederlands wordt gecombineerd met Engels, en een sociaal domein (telefoon), waarbij een sociaal register gebruikt wordt (afkortingen). Hiermee laat de student zien zich bewust te zijn van de relatie tussen taalkeuze en sociale context. Verschillende spreek situaties worden summier toegelicht met spraakballonnen.

Groepsgesprek

Het maken van de taalkaarten werd vervolgd met een groepsgesprek. In het ERK worden zowel gedragsaspecten (bijvoorbeeld 'het combineren van en switchen tussen talen') als houdingsaspecten (bijvoorbeeld 'een open en nieuwsgierige houding') met betrekking tot meertaligheid benoemd. Daarom kregen studenten, die in viertallen werden geplaatst, een gesprekspromp waarin beide aspecten specifiek zijn opgenomen:

Laat je taalkaart aan de anderen zien. Praat met elkaar over: (a) waarom jullie in bepaalde situaties bepaalde talen spreken of switchen tussen talen, (b) hoe jullie dit ervaren (is het leuk? handig? vervelend? moeilijk? ongemakkelijk?), (c) hoe jullie denken dat anderen het vinden als jullie een andere (soort) taal/talen spreken.

Dit gaf studenten de gelegenheid om hun ervaringen te vergelijken en uit te diepen. Onderstaande dialoog, waarin studenten praten over vraag (b), laat zien dat zij zich bewust zijn van de voordelen van meertalig communiceren. Wanneer student 2 ook een nadeel benoemt, wordt zijn uitspraak genuanceerd door student 3. Zo helpen studenten elkaar om tot een diepgaander inzicht in hun meertaligheid te komen.

Student 1: Ik vind het ook wel handig. Soms als ik woorden in het Nederlands niet weet, dan zeg ik ze in het Engels.

Student 2: Ja, precies.

Student 3: Ja.

Student 2: Ik vind het ook wel handig, want je hebt gewoon meer woordenschat om...

Student 3: Meer bereik.

Student 2: Ja, meer vocabulaire. Maar soms is het ook vervelend, hoor. Want soms wil ik iets zeggen, bijvoorbeeld in gametaal, en dan ken ik dat woord niet. En dan wil ik per se dat woord hebben. Dus het heeft ook zijn nadelen.

Student 3: Ja, maar dat is ook als je Nederlands spreekt. Je kent ook niet alle woorden in het Nederlands.

Student 2: Nee, klopt.

Evaluatie

De les werd afgesloten met een korte evaluatie op de leeropbrengsten. Alle studenten vulden een exit ticket in met daarop vier vragen:

Kader 5. Mbo-studenten evalueren de leeropbrengsten

Wat studenten voornamelijk aan de les waardeerden, was dat ze de gelegenheid kregen om met elkaar te praten over een belangrijk aspect van hun leven en zo hun meertalig bewustzijn vergrootten

1. Voor deze les wist ik niet dat ...
2. Ik vond het leuk dat/om ...
3. Wat ik minder leuk vond, was ...
4. Ik vind mezelf wel/niet goed in taal, want ...

Kader 5 bevat voorbeelden van gegeven antwoorden. Het vaakst benoemden studenten dat ze zich bewust waren geworden van hun eigen meertaligheid en die van hun klas en dat zij meer geleerd hadden over meertaligheid, taalvariëteiten en het bestaan van talen die ze daarvoor nog niet kenden. Wat studenten voornamelijk aan de les waardeerden, was dat ze de gelegenheid kregen om met elkaar te praten over een belangrijk aspect van hun leven en zo hun meertalig bewustzijn vergrootten.

Meer dan de helft van de studenten vond zichzelf goed in taal, omdat ze zich kunnen redden in uiteenlopende communicatieve situaties, meerdere talen kennen, kunnen switchen tussen talen of makkelijk talen leren. Een aanzienlijke groep vond zichzelf niet goed in taal, omdat ze vonden dat ze te weinig talen spreken, moeite hebben om op het juiste moment de juiste taal te mobiliseren of beperkte kennis hebben van een van hun talen. Studenten gaven hierbij aan hinder te ondervinden van een beperkte woordenschat, maar niet van beperkte grammaticale kennis.

Alles overziend is deze les erin geslaagd om het meertalig bewustzijn van studenten te vergroten. Door deze les hebben wij meer inzicht gekregen in hoe mbo-studenten hun meertalige competenties inzetten en ervaren. Deze inzichten vormen goede aanknopingspunten voor het ontwerpen van beroepsgerichte (meertalige) taaltaken waarmee mbo-studenten hun competenties verder kunnen verstevigen.

Ben je benieuwd naar de resultaten van dit onderzoek en naar manieren waarop je hiermee in je eigen

onderwijs je voordeel doet? Op het Congres Levende Talen van 2 december aanstaande verzorgen wij een serie workshops rondom het thema meertaligheid in het mbo. Zien we je daar? ■

Al het ontwikkelde materiaal wordt beschikbaar gesteld aan deelnemers aan de workshops in de mbo-lijn van het Congres Levende Talen (2 december 2022).

Eline van Batenburg en Liz Dale zijn beiden verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam. Hier werken zij als docentenopleider bij het cluster Moderne Vreemde Talen en als onderzoeker bij het Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding. Met vragen over het beschreven onderzoek kan je mailen naar <e.van.batenburg@hva.nl>.

LITERATUUR

- Beuning, C. van, & Polišká, D. (2019). Meertaligheid in het voortgezet onderwijs: Een inventarisatiestudie naar opvattingen en praktijken van talendocenten. *Levende Talen Tijdschrift*, 20(4), 25–36.
- Beuning, C. van, & Polišká, D. (2020). Durf meer met meertaligheid. *Levende Talen Magazine*, 107(7), 10–14.
- D'Warte, J. (2021). Facilitating agency and engagement: Visual methodologies and pedagogical interventions for working with culturally and linguistically diverse young people. *Language Teaching Research*, 25(1), 12–38.
- Graaf, A. de, Delarue, S., & Coninck, K. De. (2019). Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied. Meertalig.nl; Meertaligheid.be; Nederlandse Taalunie. Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding. (2022). Meertaligheid als krachtige bron van het leren in het MBO. Hogeschool van Amsterdam. <https://www.hva.nl/kc-onderwijs-opvoeding/gedeelde-content/projecten/projecten-algemeen/meertaligheid-als-krachtige-bron-van-het-leren-in-het-mbo.html?origin=wQDU1FQUTviYWQcbVpVllw>
- Literat, I. (2013). 'A pencil for your thoughts': Participatory drawing as a visual research method with children and youth. *International Journal of Qualitative Methods*, 12(1), 84–98.
- Nederlandse Taalunie. (2018). *Gemeenschappelijk Europees referentiekader voor moderne vreemde talen: leren, onderwijzen, beoordelen – Supplement met nieuwe descriptoren*.
- Nederlof, N., & Smit, J. (2018). *Meertaligheid in primair en voortgezet onderwijs: Een stand van zaken en curriculaire aanbevelingen*. SLO.
- SLO. (2021). *Meertaligheid in het moderne vreemdetalenonderwijs: Naastlegger bij de voorbereiding van lesactiviteiten*.